

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Rewolucja informacyjna a zmiana społeczna

Author: Stanisław Juszczak

Citation style: Juszczak Stanisław. (2010). Rewolucja informacyjna a zmiana społeczna. W: E. Syrek (red.), "Czas społeczny akademickiego uczestnictwa w rozwoju i doskonaleniu civil society : księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Andrzejowi Radziewiczowi-Winnickiemu w 65. rocznicę urodzin" (S. 202-209). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Stanisław Juszczak

Rewolucja informacyjna a zmiana społeczna

Wprowadzenie

Kolejne rewolucje informacyjne wprowadzały istotne zmiany do funkcjonowania nie tylko jednostek czy grup społecznych, ale także całych społeczeństw. Zmieniały codzienne życie ludzi, sposób spędzania wolnego czasu, ich pracę, edukację, kulturę oraz aspiracje życiowe i edukacyjne, kształtowały postawy oraz często dokonywały zmian w hierarchii wartości ogólnohumanistycznych. Obecna rewolucja informacyjna jest silnie związana z rozwojem i wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz przebiegającymi transformacjami ekonomicznymi. Celem artykułu jest przedstawienie korelacji między współczesną rewolucją informacyjną a zmianą społeczną.

Rewolucja informacyjna

Informacja nie jest wyróżnikiem tylko obecnego społeczeństwa, ponieważ bez informacji żadne społeczeństwo nie mogłoby funkcjonować. Informacja stała się paradygmatem opisującym funkcjonowanie zarówno jednostki, jak i społeczności czy społeczeństwa: jest podstawą naszego życia biologicznego (np. kod DNA czy też informacja typu elektrycznego i chemicznego przetwarzana w naszym mózgu) i podstawą życia społecznego, stanowiąc treść edukacji i kultury. Informacja może być postrzegana także

jako wynik działalności gospodarczej. Z tego powodu różne organizacje generują informacje, gromadzą je, przetwarzają, a następnie przesyłają do zainteresowanych, w związku z czym komunikują się. Zatem komunikacja społeczna okazuje się niezbędną do prawidłowego funkcjonowania każdego społeczeństwa, jest podstawą edukacji i kultury, czyli staje jedną z podstawowych wartości społecznych.

Rewolucja informacyjna to konstrukt teoretyczny, w którego ramach mogą być konceptualizowane we współczesnym społeczeństwie różne trendy. Nazwa ta często jest zastępowana określeniami: informacyjna gospodarka, informacyjne społeczeństwo, w celu nawiązania do wcześniejszych określeń wskazujących na istotne zmiany w strukturze społecznej, takich jak: „rewolucja agrarna/rolnicza” czy „rewolucja przemysłowa”.

W opinii Petera Druckera¹ rewolucja informacyjna dotyczy koncepcji, w której pytamy: Co oznacza informacja i jaki jest jej cel? Jak można zdefiniować zadania do wykonania za pomocą informacji? Jak zdefiniować instytucje realizujące te zadania? Od kilku dekad obserwujemy kolejną rewolucję informacyjną. Pierwsza rewolucja dotyczyła wynalezienia pisma i dokonywała się w Mezopotamii około 5 do 6 tysięcy lat temu. Niezależnie pismo rozwinęło się kilka tysięcy lat później w Chinach oraz około 1500 lat później w kulturze Majów w Ameryce Środkowej. Druga rewolucja informacyjna związana była z koncepcją pisania książek, najpierw w Chinach około 1300 lat p.n.e., a następnie, 800 lat później, w Grecji. Trzecia rewolucja informacyjna została zapoczątkowana przez Gutenberga, wynalazcę prasy drukarskiej. Obecna rewolucja informacyjna obejmuje wszystkie najważniejsze instytucje zmieniającego się społeczeństwa. To w dużym stopniu podkreśla nową definicję funkcji sektora biznesu „kreowanie wartości i bogactwa”, co z kolei wywołało obecną debatę o „zarządzaniu korporacjami” i o tym, dla kogo sektor biznesu kreuje wartość i bogactwo.

W niedalekiej przeszłości właściciele mediów drukowanych mieli całkowitą kontrolę nad publikowanymi treściami. Tylko oni decydowali o druku tekstów autorów posiadających wysokie umiejętności w zakresie pisarstwa oraz dużą wiedzę naukową, pochodzącą ze społecznie akceptowanych źródeł. Tworzyli w ten sposób i kształtowali opinię publiczną. Dziś, po raz pierwszy w historii, ludzie z różnych warstw społecznych mogą swobodnie publikować swe opinie na stronach WWW, które inni czytają. Odbiorcy informacji umieszczonych w Internecie poszukują informacji sprawdzonych lub opracowanych na podstawie doświadczenia, a nie teorii. To także — zdaniem Roberta L. Webba — prowadzi do rewolucji informacyjnej².

¹ P. Drucker, *ASAP: The Next Information Revolution*. On-line: <http://www.versaggi.net/e-commerce/articles/drucker-infoevolt.htm> — data dostępu: 2008-02-08.

² R.L. Webb: *How the Internet is Changing Society*. Goose Creek, South Carolina, USA. On-line: http://www.motivation-tools.com/changing_society.htm — data dostępu: 2008-02-10.

Rewolucja informacyjna mogła się dokonać w wyniku istotnego znaczenia i roli technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK), a także wzrostu roli i znaczenia samej informacji, co wywołało szereg zjawisk społecznych, kulturowych i edukacyjnych w społeczeństwach/społecznościach, korporacjach i wśród samych jednostek. Rewolucja informacyjna powoduje zmiany kompleksowe i wielopłaszczyznowe, oddziałując na lokalne inicjatywy gospodarcze, główne miasta, podsystemy urbanizacyjne i miejscowości, sposoby podróżowania, komunikowanie się, edukację, kulturę, a zatem na wszystkie sfery funkcjonowania człowieka, a w końcu na relokację pracy człowieka: z biura do domu, będącą odwróceniem trendu o 200-letniej tradycji.

Rewolucja informacyjna związana jest z rozwojem nowych mediów, czyli: telewizji interaktywnej, wideo interaktywnego, telefonii stacjonarnej i komórkowej, ale najczęściej komputera, mającego łączność z globalną siecią Internet, z jej możliwościami usługowymi oraz zawartością informacyjną (bazy danych i bazy wiedzy), wideokonferencji i konferencji komputerowych, a wreszcie poczty elektronicznej, która zapoczątkowała tę rewolucję. Sieci komputerowe pozwalają na realizację zróżnicowanych funkcji przez organizacje biznesowe, których lokalizacja (miejscowości, miasta, regiony, państwa) oraz zasięg zależy bezpośrednio od specyfiki działalności firmy.

Rozwój Internetu w latach 90. doprowadził do tego, że coraz więcej osób ma dostęp do literatury w postaci elektronicznej i coraz częściej się z takiej literatury korzysta. To przyspieszyło transfer informacji, a w przypadku literatury naukowej — także wiedzy. Obserwuje się przesunięcie w kierunku poszukiwania informacji (np. przez serwisy informacyjne czy streszczenia *on-line*), a nie jej przeglądania (np. przeglądania czasopism drukowanych). Internet doprowadził do tego, że biblioteki zaczęły się łączyć w konsorcja, a wydawcy zaczęli proponować sprzedaż całych grup czasopism, ponieważ ich liczba sięga już wielu tysięcy tytułów. Ta zmiana jakościowa doprowadziła do otwartego dostępu do informacji dla czytelników, co zmienia komunikację wśród uczących się. Można tutaj wyróżnić dwa najistotniejsze czynniki, prowadzące do fundamentalnych zmian w komunikacji w procesie uczenia się: uczący się i naukowcy muszą rozpoznać, jakie są zalety takiej zmiany, oraz zastosować mechanizmy systematycznego zmniejszania kosztów dostępu do profesjonalnej informacji. Liczba czasopism wysokiej jakości o wolnym dostępie dla czytelników, a przez to recenzowanych przez wiele osób, wzrasta z roku na rok. Wydaje się, że swobodny dostęp sprzyja większemu upowszechnianiu literatury oraz większemu jej oddziaływaniu na czytelników. Zdaniem tysięcy bibliotekarzy, autorów, czytelników, wydawców i fundatorów, wolny dostęp do literatury jest przyszłością w komunikacji społeczeństwa uczącego się, a zatem zmieni dostęp do kultury i efektywność edukacji.

Wirtualna komunikacja społeczna i kultura medialna

Rewolucja informacyjna przyczyniła się w sposób istotny do modernizacji masowej komunikacji społecznej, determinującej obecny ład społeczny. Komunikacja masowa reprezentuje proces ukształtowany przez społeczną wyobraźnię i symbolizm o wymiarze światowym. Mass media tworzą maszynę, która wytwarza, a co ważniejsze — transmituje zawartość współczesnej rzeczywistości. Semiotyka mass mediów analizuje ich język (czyli: słowo, obraz, animację, film, kąt ujęcia kamery) oraz praktykę dyskursu prowadzonego przez różne media i przemysł kulturalny, a także korelację odpowiedzi części słuchaczy, która oscyluje między postawą współdziałania i konformizmu, aż do krytycznej i celowej komunikacji replikacyjnej kształtowanej w przestrzeni społecznej.

Techniki i narzędzia komunikacji nie są jednakowo wykorzystywane przez wszystkich ludzi. Młode pokolenie w każdym z krajów rozwiniętych czy rozwijających się znacznie częściej korzysta z nowych środków komunikacji. Od dziecka spędzając większość wolnego czasu na oglądaniu programów telewizyjnych³, w wieku szkolnym korzysta coraz częściej z komputera (gier komputerowych, komunikatorów typu *skype*), z zasobów informacyjnych Internetu i jego usług, a równoległe z telefonu komórkowego mającego coraz większe możliwości: zdjęcia cyfrowe, filmy, dyktafon, dostęp do Internetu (a w nim do informacji, obrazów, dźwięków), komunikację SMS-ową. Pokolenie to nazywamy pokoleniem SMS-ów (SMS-gener@tion)⁴. Tomasz Goban-Klas nazywa takie środowisko funkcjonowania człowieka cywilizacją medialną⁵.

Komunikacja społeczna korzystająca często z TIK jest czynnikiem kształtującym społeczeństwo. Brak dostępu do TIK oznacza zatem marginalizację, a nawet wykluczenie z pełni życia we wspólnocie społecznej. Mogą tego doświadczać osoby ubogie, niepełnosprawne sensorycznie i motorycznie oraz ludzie starsi. Obecnie wykluczenie informacyjne dotyczy coraz większej liczby ludzi. Już Manuel Castells w 1989 roku wskazywał na Los Angeles, jako na najbardziej nowoczesne, a jednocześnie najbardziej zróżnicowane społecznie miasto na świecie, w którym liczba bez-

³ Zob. prace J. Izdebskiej: *Portrety dzieci w wybranych programach telewizyjnych*. Białystok, „Trans Humana”, 2006; *Rodzina, dziecko, telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*. Białystok, „Trans Humana”, 2006; *Dziecko w świecie mediów elektronicznych. Teoria, badania, edukacja medialna*. Białystok, „Trans Humana”, 2007.

⁴ Zob. A. Brosch: *Text-messaging and its Effect on Youth's Relationships*. „The New Educational Review” 2008, Vol. 14, No. 1, s. 91—101.

⁵ T. Goban-Klas: *Cywilizacja medialna. Geneza, ewolucja, eksplozja*. Warszawa, WSiP, 2005.

domnych dorównuje liczbie cudownych dzieci komputerowych, a może nawet ją przewyższa⁶.

Wytwory nowych technologii, jakkolwiek przeznaczone dla przeciętnego użytkownika, są na tyle skomplikowane, że tylko niektórzy mogą w pełni wykorzystywać ich możliwości. Z uwagi na ich interaktywność wymuszają wysoki poziom zaangażowania użytkowników, dlatego są entuzjastycznie i celowo wykorzystywane przez osoby emocjonalnie aktywne o wyższym niż przeciętny poziom inteligencji — należą do nich zazwyczaj osoby wykształcone. Dlatego tworzy się luka informacyjna między takimi jednostkami a resztą społeczeństwa, czyli rewolucja informacyjna powoduje, że społeczeństwo staje się coraz bardziej zróżnicowane.

Komunikacja za pośrednictwem mediów elektronicznych odbywała się głównie w płaszczyźnie tekstowej (*e-mail*), dziś coraz częściej werbalnej (*gadu-gadu*, *skype*), ale jeszcze rzadko w formie obrazowej (z wykorzystaniem obrazu wideo w komunikatorze internetowym), co nie pozostaje bez wpływu na relacje społeczne. Powodowało to w przeszłości zubożenie interakcji uczestników procesu komunikacji, prowadząc do alienacji w wymiarze społecznym, ograniczenia możliwości wyrażania uczuć i emocji, a także redukcji zakresu komunikacji werbalnej. Dlatego w dobie globalnych cyfrowych sieci powinniśmy nie tylko zrozumieć naturę i siłę interaktywności, ale także codziennie wykorzystywać jej różne ścieżki, oddziałując w ten sposób na nasze środowisko i kulturę. Coraz częściej wchodzimy w interakcje z cyfrowymi audycjami, komercyjnymi stronami WWW, telewizją interaktywną, grammi *on-line*, edukacją na odległość, rzeczywistością wirtualną, telefonią wideo oraz interakcją wizualną z wykorzystaniem internetowych komunikatorów. W naszym interaktywnym świecie każdy akt komunikacyjny głęboko wpływa na nasze życie w społeczności — można powiedzieć, że komunikacja kreuje rzeczywistość⁷. Częste i efektywne interakcje mogą redukować poczucie izolacji, co jest szczególnie ważne w społeczeństwie pełnym przemocy i desensytyzacji.

Środki masowego komunikowania tworzą swoistą rzeczywistość wirtualną, a w niej kulturę medialną — pojęcie dwuatrybutowe, na którego treść składa się to wszystko, co można włączyć do desygnatów pojęć: „kultura” i „media”. Antonina Kłoskowska⁸ uważa, że „kultura to względnie zintegrowana całość, obejmująca zachowania ludzi, przebiegające według wspólnych dla zbiorowości społecznych wzorców, wykształconych i przyswajanych w toku współdziałania, oraz zawierająca wytwory takich zachowań”. Z kolei

⁶ M. Castells: *The Informational City*. Oxford, Blackwell, 1989.

⁷ S. Juszczak: *Modele komunikacji [Models of Communication]*. W: *Encyklopedia pedagogiki XXI wieku*. Red. T. Pilch. T. 3. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2004, s. 376—386.

⁸ A. Kłoskowska: *Sociologia kultury*. Warszawa, PWN, 1983, s. 13.

Zbyszko Melosik⁹ pisze, że logikę rozwoju współczesnej kultury wyznacza zjawisko nieograniczonej konsumpcji oraz szybkiego „starzenia się” produktów i „wychodzenia z mody i z użycia”. Kultura medialna wiąże się ze zjawiskiem macdonaldyzacji, polegającym na tym, że pewne kategorie ludzi upodabniają się do siebie. Kultura medialna proponuje funkcjonowanie w świecie medialnym, a nawet wirtualnym, w wyniku czego wizerunki medialne stają się wzorcami do naśladowania, bohaterami. Uczestnicząc w kulturze, jednostki nie tylko przyswajają jej wartości i korzystają z jej dóbr, ale tworzą również nowe wartości i przetwarzają już istniejące. Uczestnik kultury to zarazem jej wytwór, twórca, nosiciel i kreator.

Zmiana społeczna i społeczny wymiar komunikacji

Andrzej Radziewicz-Winnicki definiuje zmianę społeczną jako zespół nieuchronnych i niewymiernych procesów, dzięki którym społeczeństwo przechodzi na kolejny szczebel rozwoju. Obowiązujące formy życia społecznego stopniowo dezaktualizują się, pojawiają się nowe, lepiej odpowiadające zmieniającym się warunkom, potrzebom i oczekiwaniom. Takie pojęcia, jak „rozwój” czy „postęp”, implikują pewne zmiany, które pociągają za sobą bardziej lub mniej gwałtowne przekształcenia struktury społecznej¹⁰. Zmiana społeczna jest definiowana zarówno jako przeobrażenia przypadkowe i drobne, pozornie nieistotne, zachodzące w postawach jednostki, mniej ważne dla egzystencji grupy w wielu sferach życia zbiorowego (np. moda, styl życia, gwara językowa), jak i jako zmiany trwałe, te szczególnie istotne, przekształcające radykalnie dotychczasowe funkcje jednostek i grup społecznych w danej strukturze (np. zmiana systemu politycznego czy ekonomicznego). Dlatego wielu teoretyków umownie wprowadza podział na zmiany „zwyyczajne” oraz zmiany „strukturalne”. Te ostatnie określane bywają też jako zmiany przebiegające „w ramach systemu” i zmiany zasadnicze „systemu jako takiego”¹¹. Psychospołeczny wymiar przemian, postrzegany w kontekście transformacji ekonomicznej, wywołuje w polskim społeczeństwie potężny wstrząs oraz powoduje szereg perturbacji w życiu zarówno jednostki, jak

⁹ Z. Melosik: *Edukacja, młodzież i kultura współczesna*. „Chowanna” 2003, T. 1.

¹⁰ A. Radziewicz-Winnicki: *Spółczesność w trakcie zmiany. Rozważania z zakresu pedagogiki społecznej i socjologii wychowania*. Gdańsk, GWP, 2004, s. 30. Jubilat ma w swym bardzo bogatym i znaczącym dorobku naukowym wiele prac polskojęzycznych i anglojęzycznych, w których analizuje aspekty teoretyczne i empiryczne nowego ładu społecznego.

¹¹ A. Radziewicz-Winnicki: *Pedagogika społeczna w obliczu realiów codzienności*. Warszawa, WAiP, 2008, s. 225.

i wielu grup społecznych, prowadząc do asynchronizacji rozwoju społecznego, nierówności społecznych i zjawiska pauperyzacji¹².

Analiza różnych teorii zmiany społecznej pokazuje, że początkowym czynnikiem zmiany społecznej jest rozwój technologiczny, szczególnie w zakresie TIK, co prowadzi do nierównowagi w ekonomicznej zależności między czynnikami ekonomicznymi, a następnie do zmian w społecznej równowadze sił i w rezultacie do zmiany społecznej¹³.

Technologie informacyjno-komunikacyjne prowadzą również do rozwoju społecznego, który może wzmacniać codzienne funkcjonowanie jednostki i grup ludzi dzięki kształtowaniu umiejętności, których potrzebują, by spowodować zmianę w ich własnych społecznościach. Rozwój społeczny odnosi się do wpływu barier zabezpieczających ludzi przed uczestnictwem w zdarzeniach, które wpływają na ich życie, wyraża takie wartości, jak: sprawiedliwość, równość, odpowiedzialność, możliwości, wybór, uczestnictwo, szacunek, wzajemne i ciągłe uczenie się¹⁴.

Rozwój nowych technologii multimedialnych oraz wzrost liczby użytkowników Internetu w ostatnich latach dał Europejczykom dostęp do ogromnych zasobów wartościowych informacji. Sukces w wykorzystaniu tego potencjału we wsparciu edukacji i procesu kształcenia zależy bardziej od czynników pedagogicznych i organizacyjnych procesu kształcenia niż od samej technologii. Jednak wprowadzenie TIK do edukacji powinno być związane z gruntowną reorganizacją struktur uczenia się zgodnie z przesłaniem zmodernizowanych teorii konstruktywistycznych oraz teorii kognitywistycznych¹⁵.

Konkluzje

W najbliższych latach wszystkie kraje będą miały możliwość intencjonalnego i efektywnego wykorzystania potencjału technologii informacyjno-komunikacyjnych do wspierania swych indywidualnych celów rozwojowych, związanych między innymi z uzyskaniem wyższego wykształcenia, ze wzrostem jakości życia i środowiska funkcjonowania społeczeństw,

¹² Zob. A. Radziejewicz-Winnicki: *Emeryci i renciści wobec sytuacji społecznego ubóstwa*. Katowice, Wydawnictwo „Śląsk”, 1997.

¹³ A. Korotayev, A. Malkov, D. Khalturina: *Introduction to Social Macrodynamics: Compact Macromodels of the World System Growth*. Moscow, URSS, 2006.

¹⁴ K. Freed: *Deep Media Literacy*. “Media Visions Journal” 2003. On-line: <http://www.media-visions.com/ed-deepliteracy.htm> — data dostępu: 2007-08-04.

¹⁵ S. Juszczak: *Edukacja na odległość. Kodyfikacja pojęć, reguł i procesów*. Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002, s. 101—123.

tak jak w krajach uprzemysłowionych, do zapobiegania wzrostowi synchronizacji społecznej, w tym ubóstwa, i przyczyniania się do ciągłego wzrostu dochodu zarówno w krajach rozwiniętych, jak i rozwijających się. Zdaniem P. Sztompki¹⁶, będzie to związane z wyrównaniem szans jednostek w zakresie dostępu do pewnych publicznie cenionych i pożądaných dóbr społecznych, bez względu na przynależność do różnych grup, miejsca własnej egzystencji, a tym samym przypadkowego zajmowania zróżnicowanych pozycji społecznych. Można to zrealizować przez wyrównanie dostępu dzieci, młodzieży i dorosłych do edukacji, która stała się jednym z głównych determinantów rozwoju społecznego. Do podstawowych narzędzi ułatwiających taki dostęp należą technologie informacyjno-komunikacyjne. Rozważając te możliwości, wymaga się od strategów politycznych i ekonomicznych uwzględnienia zasad uczenia się na cudzych błędach, a także analizy sukcesów.

¹⁶ P. Sztompka: *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków, Znak, 2002.